

Peter Gundelach:

Introduktion

Befolkningens politiske adfærd har ændret karakter de sidste 10-15 år. Der er sket en vækst i, hvad vi kan kalde, "alternative" former for politisk adfærd.

Der er navnlig tre former for alternativer:
alternativer til

- 1) etablerede kanaler for rejsning af krav
- 2) etablerede organisationsformer
- 3) de emner, der hidtil har domineret politikken.

I dette nummer af Politica analyseres nogle tendenser i disse alternativer, men det må indledningsvis påpeges, at dette felt er så relativt nyt, at der ikke har udviklet sig faste "skoler" eller forskningstraditioner på området. Artiklerne i dette nummer kan derfor langt fra give udtømmende eller fyldestgørende analyser på disse tre områder, men de repræsenterer nogle bud på, hvorledes man kan anskue problemerne.

Vi skal i det følgende ganske kort diskutere de tre punkter. Traditionelt har kanalerne for befolkningens fremførelse af krav til politikerne været partier og interesseorganisationer. Blandt de væsentligste udviklingstræk for disse to organisationstyper er, at partierne har fået deres medlemstal omtrentligt halveret i løbet af de sidste ca. 15 år, og at interesseorganisationerne er blevet stadig mere inddraget i den offentlige beslutningsproces. I stedet er der blevet dannet en ny type politiske organisationer, græsrodsorganisationerne, hvis antal har været stærkt stigende, navnlig i den sidste 10 års periode. Det er karakteristisk for græsrodsorganisationerne, at deres vigtigste ressource er medlemmernes aktivitet. Dertil kommer, at de ofte har en relativ kort levetid, en relativ løs organisationsstruktur, og at de ofte kun arbejder på en enkelt sag. I artiklen "Græsrodsbevægelsen - en ny aktør i det politiske system" giver Poul Erik Mouritzen en bred introduktion til dette fænomen. Specielt opstiller han en idealtipe-model af græsrodsorganisationen, og sammenligner den med partier og interesseorganisationer, men han kommer også ind på

græsrodsorganisationernes interne struktur og medlemsrekruttering.

Vi har hermed bevæget os hen mod det andet punkt. jeg nævnte ovenfor, nemlig alternativerne til de etablerede organisationsformer. Mens det karakteristiske for interesseorganisationer og partier er, at de er hierarkisk opbyggede med en ofte lang og trang vej fra bund til top og en tendens til énvejskommunikation fra toppen og nedefter, er græsrodsorganisationerne ofte præget af en organisationsstruktur, der er ikke-hierarkisk (ud fra formelle kriterier), hvor det kan være vanskeligt at trække grænsen mellem ledere og menige og mellem medlemmer og ikke-medlemmer. En del af væksten i græsrodsorganisationernes antal kan formentlig forklares med, at der efter det "anti-autoritære oprør" i slutningen af 60'erne og i takt med en demokratisering af andre samfundsmæssige institutioner (familie, skole, arbejdsplads) er opstået et ønske om at arbejde i organisationer, der giver deltagerne muligheder for aktiv deltagelse og for høj grad af indflydelse på organisationens daglige aktiviteter.

Dette er en følge af en ændret bevidsthed om anvendelige organisationsformer, der har bredt sig i befolkningen, men denne måde at organisere politisk aktivitet på, har samtidigt til følge, at medlemmernes bevidsthed bliver ændret på grund af selve arbejdet i organisationerne. Dette skyldes først og fremmest, at det ofte er gennem aktioner, at græsrodsorganisationerne fremsætter deres krav. Disse aktioner virker bevidstgørende på deltagerne. De får en forståelse for, at der kan anvendes alternative organisationsformer. Græsrodsorganisationerne tillader mere ekspressive aktiviteter end de etablerede, hierarkiske organisationer, og de har hermed en kvalitet, det er vanskeligere at opnå i de traditionelle organisationer.

I min egen artikel om forklaringer på græsrodsorganisationers dannelse trækker jeg sådanne forklaringstyper frem. Vigtigere for at forklare udviklingen er imidlertid at se den i relation til væksten i statens indflydelse på borgerne. Der er i stigende grad sket det, at staten har grebet regulerende ind på forskellige samfundsmæssige områder (for eksempel miljø), eller at staten har påtaget sig helt nye opgaver (for eksempel i forbindelse med børneinstitutioner). Disse forhold (og nogle flere) udgør den objektive basis for dannelsen af græsrodsorganisationer. Helt simpelt

udtrykt: De problemer, borgerne stilles overfor, er i stigende grad forhold, som staten regulerer. Borgerne må derfor rette deres aktiviteter mod staten for at påvirke deres levevilkår.

Disse forklaringer er imidlertid ikke tilstrækkelige for at forstå græsrodsorganisationernes fremvækst. Jeg skal blot pege på at visse af organisationerne har målsætninger, der ikke lader sig opfylde af staten, for eksempel de kønspolitiske organisationer, der kræver andre kønsroller. For at forklare græsrodsorganisationernes dannelse må man, argumenteres der for i artiklen, anvende flere forskellige teorier, der nærmest er som kinesiske æsker: den ene inden i den anden. Desuden må klargøres, at teorierne anvendes på forskellige niveauer.

Udviklingen i de vestlige, kapitalistiske lande har medført, at staten i stigende grad har påtaget sig reproduktive opgaver, som tidligere hørte under familien. Disse områder er dermed blevet politiseret, fordi der til politiske beslutninger kræves argumentationer, der kan legitimere beslutningerne. I Marit Bakkes artikel om kvinder som politiske aktører, fremkommer hun blandt andet med den hypotese, at det er særlige politiske sager, som specielt interesserer kvinder, nemlig, de sager, der tilhører reproduktionen. Ud fra en indledende konstatering af at kvinders politiske deltagelse er lavere end mænds, tager artiklen specielt foreningsdeltagelse op og illustrerer, at kvinderne - blandt andet afhængigt af lokalområdet - er hyppigere medlem af visse frivillige organisationer end mænd.

Den fysiske planlægning er et område, hvor myndighederne gennem regionplanlægningen har været initiativtagere til at inddrage befolkningen i den politiske beslutningsproces. Offentlighedsfasen i amternes regionplanlægning er nu afsluttet, og Ole Nørgaard Madsen diskuterer i sin artikel "Offentlighedens placering i regionplandebatten" regionplandebatten ud fra begrebet nærdemokrati. I artiklen påpeges blandt andet det problem, at forvaltningerne mangler et egnet administrativt system til at opfange reaktionerne fra borgerne.

Ud fra dette, og fra det forhold, at embedsmænd og politikere har anvendt megen tid og forhandling på at komme frem til de planer, man har forelagt borgerne til diskussion, skal man nok ikke regne med, at planerne ændres på væsentlige punkter. Det kan for

mig at se give anledning til i hvert fald to kommentarer. For det første, at man kan forvente, at disse negative udfald af borgerdeltagelsen vil kunne medføre, at borgerne blive frustrerede og som følge deraf vrede eller apatiske i deres relationer til myndighederne. Aggression eller parlamentslede kan altså blive resultatet. For det andet kan dette forløb give anledning til overvejelser over årsagen til, at man lader regionplanlægningen foregå på denne måde med inddragelse af offentligheden. Det ligger lige for at antage, at det er sket for at imødegå dannelsen af mere vildtvoksende organisationsformer, der formentlig først ville have protesteret, når planerne blev ført ud i livet. Debatten kan således have en legitimerende funktion.

Ud fra de bemærkninger, jeg fremkom med indledningsvis, vil man imidlertid kunne forvente, at protesterne nu nok skal komme også, når planerne føres ud i livet. At protestere mod offentlige beslutninger er blevet en mere rutinepræget del af befolkningens politiske aktivitet. Disse handlinger kan potentielt udvikle sig til en kritisk holdning over for staten og til en vurdering, der siger, at staten ikke er en neutral varetager af fællesskabets interesser, men at den navnlig varetager den herskende klasses interesser. Tendentielt kan staten miste sin legitimitet som følge af en indsigt, der vindes af deltagerne i græsrodsorganisationerne. En sådan udvikling muliggør en betragtning af græsrodsorganisationerne som en græsrodsbevægelse, hvori mange forskellige organisationer tilsammen danner en bevægelse med et samfundsmæssigt perspektiv.

Det er sådanne betragtninger, der gør, at det vil være en begrænsning at se græsrodsorganisationerne alene som en ny form for artikulation af krav. Dette punkt tages op af Hans Kiib i hans anmeldelse "Græsrodsbevægelser i Danmark".

Ud fra sådanne synspunkter er græsrodsaktiviteterne kvalitativt forskellige fra de etablerede, politiske organisationer. Det centrale er, at græsrodsorganisationerne i deres kamp for at forbedre levevilkårene i bred forstand medfører, at der udvikles nye organisationsformer, og at deltageres bevidsthed ændres. Dette kan muligvis være et radikaliserende element i samfundsudviklingen, men omfanget af det spillerum, der gives græsrodsorganisationerne (eller som de kan tilkæmpe sig), samt en diskussion af græsrods-

organisationernes muligheder for at skabe eller medvirke til samfundsstrukturelle ændringer er imidlertid problemer, som det er for omfattende at tage op i denne sammenhæng.